

Політична невизначеність в умовах системних викликів (концептуалізація та релевантність методологічних підходів)

Валерій Корнієнко,

доктор політичних наук,
професор,
Вінницький національний
технічний університет

Valerii Kornienko,

Doctor of Political Sciences,
Professor,
Vinnytsia National Technical
University

ORCID: 0000-0001-6285-5707
valkorney1958@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню політичної невизначеності як багатовимірного соціально-політичного феномену. В межах проведеного аналізу концептуалізовано параметри політичної невизначеності, розроблено методологічний інструментарій її оцінювання та здійснено системний аналіз її соціально-політичних імплікацій.

Встановлено, що основними вимірами політичної невизначеності є: інформаційний (дефіцит інформації), інституційний (трансформація політичних інститутів), суб'єктний (непередбачуваність політичних акторів) та середовищний (турбулентність політичного простору).

З'ясовано, що політична невизначеність має міждисциплінарний характер і розглядається крізь філософську, економічну та політичну перспективу. У політологічному дискурсі вона розглядається як невід'ємна характеристика політичних процесів і фактор прийняття рішень. Політична невизначеність функціонує в діалектичній опозиції до концепції "політичного порядку", визначаючи динаміку та трансформаційний потенціал політичних систем.

Обґрунтовано, що методологія дослідження політичної невизначеності потребує інтеграції інноваційних аналітичних підходів. На прикладі розробки комплексної адаптивної моделі продемонстровано, що її ефективність визначається відповідністю принципам релевантності, що забезпечує не лише концептуальну валідність, але й практичну застосовність отриманих результатів.

У контексті сучасного українського суспільства феномен політичної невизначеності набуває особливої актуальності, що зумовлює необхідність трансформації наукових підходів та формування нових дослідницьких парадигм.

Підкреслюється, що комплексний аналіз цього явища стає ключовим для розробки ефективних державних стратегій, удосконалення механізмів управління соціальними ризиками та забезпечення стійкості політичної системи в умовах системних викликів.

Ключові слова: політична невизначеність, політичний порядок, політичний ризик, джерела невизначеності, чинники невизначеності, методологічні підходи, релевантна методологія, "чорний лебідь", "сірий носорог", комплексна адаптивна модель.

Political Uncertainty Amid Systemic Challenges (Conceptualization and the Relevance of Methodological Approaches)

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of political uncertainty as a multidimensional socio-political phenomenon. Within the framework of the conducted analysis, the parameters of political uncertainty have been conceptualized, methodological tools for its assessment have been developed, and a systematic analysis of its socio-political implications has been carried out.

It has been established that the main dimensions of uncertainty are: informational (information deficit), institutional (transformation of political institutions), subjective (unpredictability of political actors), and environmental (turbulence of political space).

It has been determined that political uncertainty has an interdisciplinary nature and is examined through philosophical, economic, and political perspectives. In political science discourse, it is viewed as an inherent characteristic of political processes and a factor in decision-making. Political uncertainty functions in dialectical opposition to the concept of "political order", determining the dynamics and transformational potential of political systems.

It has been substantiated that the methodology for studying political uncertainty requires the integration of innovative analytical approaches. Using the development of a comprehensive adaptive model as an example, it has been demonstrated that its effectiveness is determined by adherence to relevance principles, ensuring not only conceptual validity but also practical applicability of the obtained results.

In the context of modern Ukrainian society, the phenomenon of political uncertainty acquires particular relevance, necessitating the transformation of scientific approaches and the formation of new research paradigms.

It is emphasized that comprehensive analysis of this phenomenon becomes key to developing effective state strategies, improving social risk management mechanisms, and ensuring the resilience of the political system under conditions of systemic challenges.

Keywords: political uncertainty, political order, political risk, sources of uncertainty, factors of uncertainty, methodological approaches, relevant methodology, "Black Swan", "Gray Rhino", complex adaptive model.

Постановка проблеми. Одним із ключових явищ сучасного глобалізованого світу, що без перебільшення впливає на всі рівні політичного життя – від локального до міжнародного, є політична невизначеність. Вона породжується такими факторами, як посилення економічної нерівності, розвиток новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту, геополітична напруга, зміна суспільних цінностей тощо. Як влучно, хоча й із певним песимізмом, зауважує сьогодні вітчизняний філософ М. Кисельов – "створюється враження, що чим успішнішим є людство в аспекті науково-технічного розвитку, тим невизначенішим і загрозовішим уявляється його майбутнє" [Кисельов, 2019, с. 8].

Важливо підкреслити, що відчуття стану "невизначеність" має антропологічне підґрунтя, пов'язане з когнітивними здібностями людини –

рефлексією, абстрактним мисленням і прогнозуванням. Саме людська здатність усвідомлювати та оцінювати її визначає характер організації суспільних інститутів, формування політичних цінностей та процесу прийняття рішень. Хіба соціальні інститути (держава, релігія, освіта, політика), створені людиною, не спрямовані на зменшення невизначеності шляхом встановлення правил, традицій і структур? Водночас вони можуть стати її джерелом, якщо втрачають ефективність, стають нестабільними.

Політична невизначеність як фактор впливу на прийняття рішень демонструє дуальну природу [Артемов та Сингаївська, 2022]. З одного боку, вона ускладнює процес політичного вибору через дефіцит інформації та конкуруючі інтерпретації реальності. Це часто призводить до нераціональних рішень, спрямованих більше на контроль невизначеності, ніж на розв'язання проблем. З іншого боку, невизначеність створює простір для інноваційних підходів. В українському контексті, враховуючи збройну агресію РФ, це актуалізує потребу в розробці ефективних методологій аналізу та подолання невизначеності в умовах системних викликів.

Динаміка концептуальних підходів: огляд наукової літератури. Феномен невизначеності вивчається науковцями з різних сфер. На основі аналізу наукових праць українських та зарубіжних дослідників можна виділити головні теоретичні підходи до розуміння цього явища.

У філософському вимірі невизначеність розглядається як онтологічна характеристика буття та гносеологічна проблема пізнання реальності. Бертран Рассел – британський філософ, логік – зауважував, що невизначеність змушує нас постійно думати та перевіряти свої знання. Він радив сумніватися у власних переконаннях, щоб не помилятися. У своїх працях, таких як "Людське пізнання: його сфера і межі" (1948), "Проблеми філософії" (1912) та "Непопулярні есеї" (1950) Б. Рассел вважав критичне мислення головним інструментом для розуміння світу в умовах невизначеності та протидії догматизму.

Актуальними залишаються міркування Людвіга фон Мізеса – видатного австрійського економіста і філософа, викладені в книзі "Людська діяльність: трактат з економічної теорії" [Misses, 1949]. У розділі книги "Невизначеність" учений зауважував, що ми не все знаємо про природу та не можемо передбачити вибір людей. Людська поведінка априорі містить елемент невизначеності.

Українські філософи аналізують її вплив на освіту, науку та суспільство. В. Ратніков [Ратніков, 2023] розглядає цей феномен саме в такому аспекті. Він наголошує, що в умовах технологічних трансформацій феномен невизначеності набуває практичного значення, вимагаючи розробки нових методологічних підходів у освітній та науково-дослідній діяльності.

О. Харченко [Харченко, 2025] дослідив феномен невизначеності в контексті наслідків людського втручання в соціальні процеси. М. Гаврилов та Д. Зирін [Гаврилов та Зирін, 2013] пропонують концептуальний аналіз невизначеності як фундаментальної категорії пізнання, розглядаючи її онтологічний статус

та динамічну природу в контексті соціальної реальності. О. Кубальський [Кубальський, 2022] розвиває дискусію, аналізуючи явище невизначеності в умовах швидких соціальних трансформацій, акцентуючи на методологічних принципах організації знання та ролі науки у його подоланні в турбулентному суспільстві.

На думку представників політичної науки, невизначеність завжди присутня в політичних процесах. Вона виникає через зміни у владі, політичні конфлікти або нестабільність [Alesina & Perotti, 1996]). М. Азам і М. Хан [Azam et. al., 2012] характеризують невизначеність через аналіз якісного стану політичних інститутів, військово-релігійний вплив на політику тощо. К. Вільямс [Williams, 2017] розширює політологічний дискурс, виділяючи три основні причини політичної невизначеності: нестабільність режиму, протести та насильство. М. Хоке і Т. Ахтер [Hoque et. al., 2018] пов'язують її із загальним зростанням масового насильства та соціальними заворушеннями.

Вплив політичної невизначеності на економіку досліджується у наукових працях Н. Дженсена і С. Шміта [Jensen & Schmith, 2005], С. Робінсона і Р. Бангвайо-Скіте [Robinson & Bangwayo-Skeete, 2017], В. Лью і Р. Роуlanda [Liew & Rowland, 2016]. Науковці аналізують кореляцію між електоральними процесами та динамікою фондових ринків. Х. Ан, Ю. Чен і Т. Дзанг [An, H., Chen et. al., 2016] фокусуються на залежності інвестиційної активності від політичних трансформацій.

У політологічному дискурсі концепт політичної невизначеності розглядається як антитеза "політичному порядку". Якщо порядок забезпечує системну стабільність, то невизначеність створює простір для трансформацій.

Наприклад, Ф. Фукуяма [Фукуяма, 2019] пов'язує виникнення невизначеності зі слабкістю владних інститутів. Г. Кіссінджер [Кіссінджер, 2017] розглядає її як природний стан міжнародних відносин, де стабільність досягається через переговорний процес. С. Гантінгтон [Гантінгтон, 2020] визначає політичний порядок як механізм мінімізації невизначеності через встановлення передбачуваних правил взаємодії, наголошуючи на важливості ефективних політичних інститутів.

О. Майборода розширює теорію С. Гантінгтона, вивчаючи трансформацію політичних систем у перехідних суспільствах в умовах нестабільності. Хоча С. Гантінгтон зосереджується на керованості як головному факторі політичного процесу, О. Майборода застосовує цей підхід до суспільств у процесі переходу. В обох дослідженнях підкреслюється, що здатність політичної системи ефективно функціонувати важливіша за її формальну структуру.

Науковий доробок О. Майбороди зосереджений на аналізі політичного порядку в кризових умовах, які вимагають "національної єдності". Хоча термін "невизначеність" ним не використовується, аналіз кризових явищ вказує на їхню роль у детермуванні інституційної дисфункції та делегітимації влади, що створює простір для системної невизначеності, де важливою є здатність політичних акторів до інноваційних рішень.

Для С. Гантінгтона сильні інститути забезпечують стабільність та процвітання, тоді як для О. Майбороди вони є умовою виживання в умовах кризи, від їхньої "міцності і твердості" залежить суспільна стабільність [Майборода, 2022, с. 7, 19]. Поєднання ідей цих авторів сприяє розробці підходів до аналізу політичної невизначеності через взаємодію стабільності, кризовості та адаптації інститутів.

Отже, політичний порядок і невизначеність утворюють бінарну опозицію, де порядок виконує структуруючу функцію, а невизначеність сприяє оновленню політичних інститутів.

Корисним для аналізу проблеми автор статті вважає дослідження Г. Зеленько [Зеленько, 2003] "Навздогінна модернізація. Досвід Польщі та України", оскільки у книзі розглядається процес адаптації до викликів демократичного розвитку та інтеграції в європейські структури. Це важливо для розуміння сучасної ситуації, коли Україна стикається з викликами реформ, війни та євроінтеграції. Г. Зеленько наголошує на значенні системного підходу до реформ і врахуванні зовнішніх впливів, що об'єктивно є ключовим для подолання політичної невизначеності в Україні. Т. Букорос [Букорос, 2015] досліджує, як невизначеність впливає на політику в Україні, та допомагає знаходити нові способи управління. А. Ясинська [Ясинська, 2022] з'ясовує проблему електоральною невизначеності, чому люди роблять певний вибір і чому деякі взагалі не голосують.

Проблематика невизначеності як невід'ємної складової економічних та соціально-політичних ризиків відображена у працях М. Старости та О. Шурко [Староста та Шурко, 2013], які досліджують взаємозв'язок невизначеності з політичними ризиками. У дослідженнях О. Вінничук [Вінничук, 2016] невизначеність розглядається як чинник підвищення ризикованості суспільства та ключовий фактор суспільного розвитку, при цьому особлива увага приділяється аналізу її тенденцій у перехідний період та чинників нестабільності в Україні.

В. Ліпкан [Ліпкан, 2022] у своєму дослідженні розкриває вплив стратегічної невизначеності на формування геостратегії держави на прикладі Китаю, наголошуючи на необхідності розробки ефективних стратегічних концепцій з урахуванням процесів глобалізації, політичних трансформацій та національних інтересів.

О. Яценко [Яценко, 2025] здійснює аналіз механізмів трансформації соціально-політичної невизначеності в унікальні концептуальні моделі національної ідентичності, розкриваючи діалектичний взаємозв'язок між станами політичної нестабільності та процесами формування винятково специфічних політичних парадигм.

Концептуалізація молододосліджених аспектів проблеми в системі сучасного політологічного знання. Аналіз наукових досліджень виявляє зростаючу актуальність вивчення невизначеності як складного соціально-політичного феномену. Проте у сучасному політологічному дискурсі існує

методологічна прогалина щодо комплексного розуміння її природи. Наявні дослідження мають переважно описовий характер і не розкривають повною мірою причинно-наслідкових зв'язків цього явища. Розробка комплексної методології дозволить не лише аналізувати, але й прогнозувати політичні процеси в умовах невизначеності, що є критично важливим для розуміння політичних криз та вдосконалення механізмів управління. Автор статті поділяє наукову позицію Ю. Шайгородського, який наголошує, що "в умовах нестабільності політичної системи актуалізується проблема пошуку нового методологічного інструментарію, який допоміг би зрозуміти, а відтак і подолати невизначеність подальшого суспільного розвитку" [Шайгородського, 2009, с. 35].

Мета та завдання дослідження полягає в комплексному аналізі релевантних методологічних підходів до вивчення політичної невизначеності в контексті сучасних системних викликів. Дослідження концентрується на трьох ключових детермінантах:

1. Посилення глобалізаційних впливів.
2. Інтенсивний технологічний розвиток.
3. Загострення політичних криз.

Методологічний фокус спрямовано на розкриття механізмів формування політичної невизначеності в умовах системної нестабільності та непередбачуваності суспільних процесів. Для досягнення поставленої мети постає завдання визначити та проаналізувати конкретні методологічні підходи, які дозволять ефективніше вивчати політичні процеси в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Як показав аналіз літератури, концептуалізація політичної невизначеності демонструє її поліваріативну природу в теоретичному дискурсі. Її можна інтерпретувати як *стан* неможливості передбачити політичні події через брак консенсусу між основними гравцями та як *механізм* адаптації системи до змін.

У політологічній парадигмі феномен невизначеності концептуалізується через множинність взаємозалежних факторів. Її прояви варіюються від колективної поведінки та інституційних проблем, таких як нестабільність владних структур, до індивідуального сприйняття непередбачуваності та впливу глобальних чинників. Комплексний аналіз невизначеності потребує врахування її складної динаміки та різноманітних форм, що проявляються в соціально-політичному просторі.

Виходячи з цього, автор статті пропонує таку узагальнюючу дефініцію:

Політична невизначеність – це складний соціально-політичний феномен, що характеризується системною нестабільністю політичних інститутів, обмеженістю прогностичного потенціалу суспільних процесів, непередбачуваністю дій політичних акторів та перманентною трансформацією владних механізмів. Це багатовимірний динамічний стан політичної системи, якому притаманні розмитість формальних інституційних правил, поліваріантність потенційних сценаріїв розвитку та фундаментальна неможливість вичерпного передбачення політичних трансформацій.

Очевидно, що основними змістовними вимірами політичної невизначеності є інформаційний (брак релевантної інформації), інституційний (трансформація політичних інститутів та розмитість формальних правил), суб'єктний (непередбачуваність політичних акторів та їхніх стратегій) та середовищний (висока турбулентність політичного простору). Запропонована дефініція підкреслює системний, багатофакторний характер політичної невизначеності. Вона уможлиблює структурування більш конкретного її розуміння через виокремлення її ключових підструктур.

Чому стандартні підходи не є достатніми для розуміння політичної невизначеності? В політичній науці вони мають суттєві обмеження:

1. Використання спрощених лінійних моделей не відображає реальну складність політичних систем, де навіть незначні фактори можуть спричинити значні зміни.

2. Низька ефективність прогнозування значних політичних подій (революцій, війн тощо).

3. Неврахування суб'єктивних факторів, таких як одноособові рішення політичних діячів та їхні ціннісні орієнтації, які складно представити в кількісних показниках.

4. Брак достовірних емпіричних даних, особливо щодо країн з авторитарними режимами та перехідною економікою.

5. В умовах політичної невизначеності виникає потреба використання комплексного інструментарію (сценарне моделювання, теорія ігор, нейромережеві підходи тощо) для аналізу даних та прогнозування можливих варіантів розвитку подій.

Методологічна специфіка дослідження політичної невизначеності зумовлена необхідністю її гнучкої адаптації до динамічних трансформацій сучасного світу. Важливим є баланс між вузькою спеціалізацією та міждисциплінарністю в дослідженнях, оскільки політологія все більше інтегрується з іншими науками (соціологією, економікою, інформаційними технологіями тощо). Звідси, побудова ефективної методології дослідження має базуватися на таких ключових принципах:

а) адаптивність – здатність пристосовуватися до змінних умов;

б) міждисциплінарність, що поєднує методи та концепції різних наук для комплексного аналізу та прогнозування політичних процесів в умовах нестабільності та непередбачуваності;

в) прозорість – використання відкритих даних та чіткої логіки аналізу;

г) прогнозованість – моделювання потенційних ризиків.

Окреслені принципи становлять методологічне підґрунтя для осмислення комплексної природи політичної невизначеності, її багатовимірності та динамічного характеру.

Подальша розробка методологічних підходів до дослідження політичної невизначеності представлена у табл. 1, де окреслено основні стратегічні напрями дослідження.

Таблиця 1.

Методологічні підходи до дослідження політичної невизначеності*

Методичні підходи	Стратегії дослідження
1. Концептуалізація політичної невизначеності	<ul style="list-style-type: none"> • Формулювання чіткого визначення, що саме ми осмислюємо під політичною невизначеністю, включаючи аналіз її елементів, джерел та проявів у сучасному політичному процесі. • Визначення основних чинників, які її породжують.
2. Теоретичні основи методології	<ul style="list-style-type: none"> • Варто оцінити, наскільки існуючі методології (наприклад, системний аналіз, структурно-функціональний підхід чи теорія ігор) здатні пояснити ситуації невизначеності та виявити їхні обмеження. • Епістемологічні підходи до вивчення політичної невизначеності. • Використання концептів "чорного лебедя" і "сірого носорога". • Аналіз складних систем і нелінійності в політиці
3. Емпіричні дослідження	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз конкретних випадків політичної невизначеності (військові конфлікти, зміна режимів, кризи в демократичних інституціях) дозволить зібрати практичні дані для розробки методологічних підходів до дослідження невизначеності.
4. Інтеграція міждисциплінарних підходів	<ul style="list-style-type: none"> • Залучення знань із різних галузей (соціології, економіки, психології), що дозволяє вийти за межі вузької фокусованості. Наприклад, теорія хаосу чи ймовірнісне моделювання можуть бути корисними для аналізу політичних сценаріїв у нестабільному середовищі.
5. Реалізації методології	<ul style="list-style-type: none"> • Алгоритм оцінки невизначеності (етапи: ідентифікація, аналіз, моделювання). • Роль експертних груп і колективного прогнозування. • Використання симуляцій для тестування гіпотез.
6. Розробка адаптивної методології	<ul style="list-style-type: none"> • Методологія повинна включати моделі, які працюють з різними рівнями невизначеності, враховуючи соціо-культурні, технологічні та економічні чинники. Це можуть бути динамічні моделі, що дозволяють гнучко реагувати на зміну контексту. • Оцінка ефективності методології і корекція стратегій. • Можливості її адаптації до нових політичних реалій. • Виклики, які залишаються нерозв'язаними.

*Складено автором

Методологічний підхід ґрунтується на системному аналізі причинно-наслідкових зв'язків. Зображені на рис. 1 чинники взаємопов'язані та утворюють цілісну систему, що породжує перманентну політичну невизначеність:

1. Глобалізація
Зростаюча взаємозалежність держав у всіх сферах посилює вплив зовнішніх факторів на внутрішню політику. Міжнародна конкуренція, міграція, діяльність транснаціональних корпорацій та глобальні фінанси створюють нові виклики для урядів, збільшуючи політичну невизначеність.
2. Конфлікти
Політичні, соціальні та військові конфлікти є значними джерелами невизначеності. Вони можуть призводити до дестабілізації урядів, зміни політичних режимів, порушення територіальної цілісності тощо. Конфлікти створюють непередбачувані умови, у яких складно планувати та реалізовувати політичні стратегії.
3. Технологічні зміни
Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій трансформує функціонування політичних систем. Соціальні мережі та цифрові платформи не лише впливають на громадську думку і мобілізацію протестів, але й створюють простір для маніпуляцій та дезінформації, що посилює політичну невизначеність.
4. Економічні фактори
Економічна нестабільність, фінансові кризи, нерівномірний розподіл ресурсів можуть призводити до соціального невдоволення та політичної нестабільності. Економічні труднощі часто стають каталізаторами протестів, зміни урядів та політичних курсів, що підвищує рівень невизначеності в суспільстві.
5. Екологічні проблеми
Екологічні виклики – зміна клімату, природні катастрофи та виснаження ресурсів – чинять тиск на політичні системи. Необхідність розв'язання цих проблем часто вимагає непопулярних рішень та провокує конфлікти інтересів, що посилює політичну невизначеність.
6. Соціокультурні зміни
Демографічні зміни, міграція та трансформація суспільних цінностей призводять до соціальної напруги і поляризації суспільства. Це ускладнює завдання політичних лідерів щодо забезпечення соціальної єдності та стабільності, що посилює політичну невизначеність.
7. Інформаційна невизначеність
Складність прийняття політичних рішень та прогнозування їх наслідків зумовлена інформаційною невизначеністю – неповнотою даних про процеси та явища, обмеженими можливостями збору й обробки інформації та її постійною мінливістю.

8. Невизначеність цілей та моделей розвитку	Нечіткість стратегічних цілей та моделей суспільного розвитку створює неоднозначність у формуванні політичних курсів. Це ускладнює планування та впровадження політичних рішень, що посилює загальну невизначеність.
9. Непередбачувана поведінки політичних акторів	Непередбачуваність поведінки учасників політичного процесу, особливо в умовах конфлікту інтересів, створює додаткову невизначеність. Це може бути пов'язано з раптовими змінами політичних альянсів, неочікуваними рішеннями лідерів або непередбачуваними реакціями громадськості.
10. Інституційна нестабільність	Слабкість або нестабільність політичних інститутів, таких як парламент, судова система чи виборчі комісії, може призводити до невизначеності в процесі прийняття та реалізації рішень. Це підриває довіру громадян до державних структур та ускладнює прогнозування політичних процесів.
11. Зовнішньо-політичний тиск	Вплив зовнішніх акторів, таких як міжнародні організації, інші держави або транснаціональні корпорації, може створювати додаткову невизначеність для національних політичних систем. Це може проявлятися через санкції, дипломатичний тиск або економічні впливи.
12. Правова невизначеність	Нечіткість або суперечливість законодавства, часті зміни правових норм або їх вибіркове застосування можуть створювати правову невизначеність. Це ускладнює діяльність як державних органів, так і громадян та бізнесу, підриваючи стабільність політичної системи.
13. Ідеологічна поляризація	Глибокі ідеологічні розбіжності в суспільстві можуть призводити до політичної поляризації, ускладнюючи досягнення консенсусу та ефективне управління. Це створює умови для частих змін політичних курсів та нестабільності.
14. Невизначеність, пов'язана з лідерством	Лідерська невизначеність виникає через нестабільність у прийнятті рішень керівництвом, брак чіткої стратегії або відсутність суспільного консенсусу щодо їхніх дій. Це знижує довіру до політичних інститутів та ускладнює прогнозування подій. Подолання такої ситуації вимагає ефективного управління та послідовної комунікації політичних лідерів.

*Рис. 1. Чинники політичної невизначеності**

*Складено автором

Дослідження цих чинників вимагає як покомпонентного аналізу для виявлення критичних точок у кожному елементі системи, так і системного підходу для розуміння взаємозв'язків між компонентами та розробки комплексних стратегій.

На теоретичному рівні сформувалися різні методологічні підходи, які дозволяють моделювати сценарії, аналізувати ризики та визначати ключові змінні політичних процесів.

Серед них виділимо онтологічний підхід, що розглядає невизначеність як природний стан політичного буття; системний, який досліджує політичну систему як цілісність; соціологічний, що вивчає невизначеність через призму суспільних процесів; аксіологічний, що зосереджується на цінностях, які впливають на політичні рішення; та синергетичний, який аналізує політичну невизначеність як процес динамічної самоорганізації.

Українські науковці обґрунтовано підкреслюють перспективність застосування саме синергетичної парадигми для ідентифікації нестандартних проблемних полів у політичних дослідженнях [Токовенко & Третьяк, 2022, с. 100].

У теоретичному контексті, невизначеність політичного процесу може бути проаналізована через призму концепцій "чорного лебедя" та "сірого носорога", які відображають різні за природою непередбачувані виклики.

"Чорний лебідь" (Black Swan) [Taleb, 2007] – це рідкісна, малоймовірна подія зі значними наслідками, що характеризується непередбачуваністю, масштабним впливом та ретроспективною раціоналізацією. Класичними прикладами є розпад СРСР (1991) та теракти 11 вересня 2001 року в США, які трансформували глобальну безпекову архітектуру та вперше в історії НАТО активували статтю 5 Північноатлантичного договору [Корнієнко, 2024].

До політичних "чорних лебедів" також відносять Brexit (2016), пандемію COVID-19, що спричинила глобальну кризу. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну (2022), попри певні прогнози, мало неочікувані масштаби та наслідки, спровокувавши безпрецедентні санкції, енергетичну кризу в Європі та розширення НАТО тощо.

Утім, російсько-українська війна більше відповідає концепції "сірого носорога" (Grey Rhino) – очевидної, але недооціненої загрози. Мішель Вукер [Wucker, 2017], авторка концепції, визначає "сірого носорога" як передбачувану небезпеку, але яку ігнорують до настання кризи. Показовим прикладом "сірого носорога" потрібно вважати потенційні наслідки перемоги Дональда Трампа на президентських виборах США 2024 року щодо спроможності України протистояти російській агресії [Чекаючи на "сірого носорога"..., 2025].

Отже, концепція "сірого носорога", на відміну від "чорного лебедя", підкреслює важливість своєчасного реагування на очевидні загрози, які часто залишаються без належної уваги.

Зокрема, М. Вукер гололошує, що чим довше зволікати, тим більшу руйнівну силу здатен набирати "сірий носоріг". Тому застосування концептуальних моделей "чорного лебедя" та "сірого носорога" як методологічного інструментарію відкриває нові можливості для теоретичного осмислення ризиків і стохастичних явищ у політичних трансформаціях.

Перспективними напрямками наукового пошуку в контексті означеної проблематики, на погляд автора, можуть бути дослідницькі стратегії, що відображено в табл. 2.

Таблиця 2.

**Стратегічна таксономія екстремальних подієвих сценаріїв
"Black Swan" і "Grey Rhino"***

Методологічні підходи	Методичний інструментарій
1. Епістемологічний підхід. Ідентифікація вразливих місць	Варто дослідити, як нові методи аналізу допомагають зрозуміти та передбачити "чорних лебедів" та "сірих носорогів". Постійний моніторинг політичних, економічних та екологічних ризиків, які вже відомі, але недооцінюються (наприклад, кліматичні кризи або зростання популізму). Включення у навчальні програми (!) для політиків і аналітиків кейсів, які демонструють, як ігнорування "сірого носорога" або недооцінка "чорного лебедя" призвели до значних катастроф.
2. Превентивні дії та управління ризиками	Створення стратегій на основі "карт ризиків", де "чорні лебеді" та "сірі носороги" розміщуються у матриці впливу й імовірності. Це дозволить політикам краще розподіляти ресурси на розв'язання як очевидних загроз, так і малоімовірних катастроф.
3. Інструментальна методологія	Зосередження уваги на нових інструментах аналізу політичної реальності, які дозволяють працювати з невизначеністю. Це можуть бути методи прогнозування, теорія ігор, моделювання ризиків чи сценарного аналізу ¹ , зокрема, з використанням алгоритмів машинного навчання. Розробка інтегративних підходів, що поєднують класичні методи аналізу з сучасними технологіями, такими як великі дані (Big Data) чи штучний інтелект.
4. Критика традиційних методів	Переосмислення традиційних підходів, як-от біхевіоризм чи інституціоналізм, у світлі їхньої ефективності в умовах радикальних змін.
5. Інтеграція технологій у методологію	Дослідження впливу новітніх технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект і нанотехнології, на політичну практику та науковий аналіз. Як ці інструменти можуть стати частиною методології політичної науки?
6. Підхід "антихрупкості"	Інтеграція механізмів, які не лише витримують удари "чорних лебедів" і "сірих носорогів", але й стають сильнішими після них (як це запропонував Н. Талеб).
7. Морально-етичний вимір	Як у ситуаціях невизначеності формувати методологічно обґрунтовані, але також етично прийнятні рішення? Це особливо важливо у контексті застосування технологій, таких як штучний інтелект, для аналізу політики.

*Складено автором.

¹ Варто звернути увагу на монографічне дослідження: [Корнієнко та ін., 2009]. *Моделювання процесів у політико-комунікативному просторі*, в якому проаналізовано основні підходи до проблеми вивчення соціально-політичних циклів як основи прогнозування соціальної напруженості в суспільстві.

Зрозуміло, що аналіз політичної невизначеності виходить за рамки традиційних концепцій "чорного лебедя" та "сірого носорога". Тому ще раз варто наголосити, що методологічна поліваріантність є не лише наслідком багатовимірності об'єкта дослідження, але й ключовим фактором, що сприяє більш глибокому і всебічному осмисленню політичної невизначеності як складного соціально-політичного явища.

На шляху ефективної міждисциплінарної взаємодії постають суттєві перешкоди: складність поєднання різних методологічних підходів (наприклад, економічні моделі можуть використовувати кількісні методи, тоді як політологія може більше покладатися на якісні аналізи), термінологічні розбіжності між науками, а також тенденція до домінування "більш впливових дисциплін". Тому сучасна міждисциплінарна парадигма дослідження політичної невизначеності повинна бути спрямована на подолання цих обмежень через розробку інтегрованих методологічних підходів, уніфікацію термінології та забезпечення збалансованого представлення різних наукових перспектив.

Табл. 3 ілюструє, як різні дисципліни можуть взаємодіяти, доповнюючи одна одну у створенні Комплексної адаптивної моделі політичної невизначеності (надамо їй аббревіатуру – КАМ^{ПН}).

Таблиця 3.

Міждисциплінарна методологія аналізу політичної невизначеності*

Дисципліна	Ключові концепти	Застосування до аналізу політичної невизначеності
Психологія	<ul style="list-style-type: none"> • Когнітивні упередження • Емоційний вплив на прийняття рішень • Поведінкова адаптація 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз впливу страху та невизначеності на електоральну поведінку. • Визначення емоційних факторів, що формують політичні уподобання. • Використання психологічних моделей для прогнозування політичної динаміки.
Право	<ul style="list-style-type: none"> • Конституційні механізми • Верховенство права • Політико-правові ризики 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз впливу правової невизначеності на політичну систему. • Дослідження юридичних механізмів стабілізації політичних криз. • Розробка адаптивних правових механізмів для зменшення політичної турбулентності.
Соціологія	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна структура • Колективна поведінка • Соціальні зміни 	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення соціальних груп, що найбільше реагують на політичну невизначеність. • Аналіз соціальних протестів та мобілізацій. • Дослідження ролі соціальних мереж у поширенні політичної інформації.

<p>Економічна теорія</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Поведінкова економіка • Ризик та невизначеність • Макроекономічні цикли 	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінка впливу політичної невизначеності на економічне зростання. • Дослідження реакції ринків на політичну турбулентність. • Моделювання наслідків політичних рішень для бізнесу та споживачів.
<p>Політична філософія</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Легітимність влади • Соціальний контракт • Політичні парадигми та ідеології 	<ul style="list-style-type: none"> • Осмислення концепту політичної невизначеності через призму ідей про владу та порядок. • Аналіз того, як різні політичні теорії пояснюють кризи та невизначеність • Дослідження ідеологічних змін в умовах політичної нестабільності.
<p>Кібернетика</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Системний аналіз • Динамічне моделювання • Алгоритмічне прогнозування 	<ul style="list-style-type: none"> • Використання штучного інтелекту для аналізу політичних сценаріїв. • Розробка динамічних моделей політичної стабільності. • Аналіз взаємозв'язків у політичних мережах.

*Складено автором.

Який вигляд має запропонована модель і в чому її суть?

Комплексна адаптивна модель політичної невизначеності (КАМ^{пн}) – це динамічна система, яка поєднує міждисциплінарні підходи для аналізу, прогнозування та реагування на політичну невизначеність. Вона враховує взаємодію політичних, соціальних, економічних, правових та когнітивних факторів, дозволяючи розробляти адаптивні стратегії для управління нестабільністю та ризиками:

Модель демонструє виразні характеристики синергетичного підходу, що проявляється у таких аспектах:

- КАМ^{пн} виявляє властивості емерджентності, де сукупна взаємодія різних дисциплінарних підходів породжує якісно нові аналітичні можливості, що перевищують простий кумулятивний ефект окремих компонентів;
- модель відображає нелінійний характер взаємовпливів між політичними, соціальними та економічними факторами, що є ключовою характеристикою синергетичної методології;
- рамках КАМ^{пн} можна ідентифікувати критичні точки біфуркації політичних процесів, де система демонструє підвищену чутливість до флуктуацій та може обрати різні траєкторії розвитку;
- модель враховує здатність політичної системи до самоорганізації через механізми зворотного зв'язку;
- адаптивність: політичні актори, суспільство та інститути змінюють поведінку у відповідь на зміну умов.

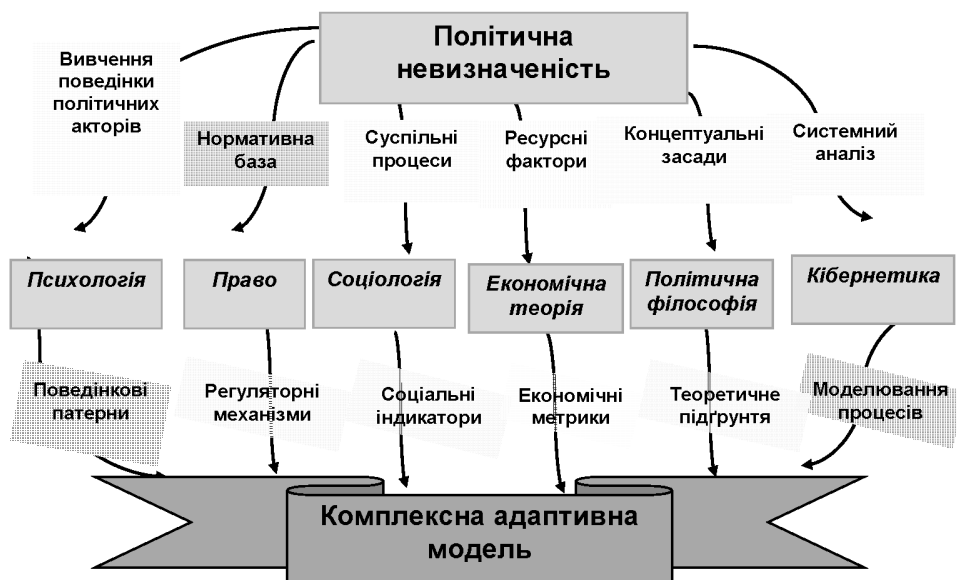

Рис. 2. Комплексна адаптивна модель політичної невизначеності (КАМ^{пн})*
 *Складено автором

Тож, КАМ^{пн} можна розглядати як практичне втілення синергетичної парадигми в аналізі політичної невизначеності, де інтеграція міждисциплінарних підходів створює відповідний методологічний інструментарій для розуміння складних соціально-політичних процесів.

У табл. 4 показано, як ця модель ілюструє здатність змін у одному з компонентів спричиняти каскадні ефекти в усій системі, формуючи нові стани політичної невизначеності:

Таблиця 4.

Міждисциплінарний вимір каскадних механізмів політичної невизначеності*

Компонент	Функція в моделі	Взаємозв'язок із політичною невизначеністю
Когнітивно-поведінкові аспекти (психологія)	Аналіз масової та індивідуальної поведінки, впливу страху і когнітивних упереджень.	Поляризація суспільства, реакція на інформаційні маніпуляції, ефект "чорного лебедя" і "сірого носорога".
Юридичні механізми (право)	Оцінка стабільності правової системи, конституційних обмежень і законодавчих ризиків.	Легітимність політичних рішень, здатність права до адаптації під нові виклики.
Соціальні механізми (соціологія)	Визначення суспільних запитів, структурних змін і мобілізаційних процесів.	Соціальні рухи, рівень довіри до влади, політичного лідера, форми громадської участі.

Економічні фактори (економічна теорія)	Вивчення економічних ризиків, впливу криз і поведінкової економіки.	Вплив політичної нестабільності на економіку, інвестиційні рішення, фінансові ризики.
Ідеологічно-нормативні засади (політична філософія)	Концептуалізація політичної невизначеності через призму політичних парадигм.	Легітимність влади, суспільний договір, зміна політичних ідеологій.
Мережеві взаємодії та інформаційні потоки (кібернетика)	Аналіз потоків даних, алгоритмів прийняття рішень і політичної комунікації.	Інформаційні війни, цифрові кампанії, штучний інтелект у політиці.
Політичні стратегії та сценарне планування (методологія політичної науки)	Використання прогнозних моделей, адаптивних стратегій та симуляцій.	Сценарне моделювання, застосування теорії ігор, аналіз біфуркаційних точок.

*Складено автором.

Як застосувати модель на практиці? Опишемо на прикладі Brexit ¹.

Цей феномен являє собою безпрецедентний випадок політичної невизначеності в новітній європейській історії. Він характеризувався комплексною взаємодією множинних факторів: поляризацією суспільної думки, інституційною турбулентністю, макроекономічними флуктуаціями та правовими колізіями. Його аналіз через призму КАМ^{ПМ} дозволяє простежити інтеракцію різних методологічних підходів та їх вплив на динаміку політичного процесу в режимі реального часу.

Для правильного розуміння політичної ситуації навколо Brexit необхідно спершу оцінити наявну інформацію з погляду її достовірності, повноти та важливості. На основі цього визначаємо головну проблему дослідження та її актуальність у поточному моменті. Це дозволяє виділити ключові фактори, які створюють політичну невизначеність, чітко окреслити суть проблеми та основні причини політичної нестабільності, що виникла під час Brexit ², зокрема:

1. Соціальна напруга: глибокий поділ суспільства на прибічників "Leave" ("Табір виходу") та "Remain" ("Табір залишення").

2. Політична нестабільність: зміни урядів (Камерон → Мей → Джонсон), криза в парламенті, затяжні переговори.

3. Економічні ризики: невизначеність щодо інвестицій, торговельних угод, майбутнього Лондонського фінансового центру.

¹ Брекзит (*Brexit*) — це процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу, який розпочався після референдуму 23 червня 2016 року. Формально Британія покинула ЄС 31 січня 2020 року, а перехідний період тривав до 31 грудня 2020 року, після чого набрали чинності нові умови відносин між Британією та ЄС.

² Аналіз базувався на емпіричних даних періоду 2016–2020 рр. Для узагальнення ключових детермінант проблеми політичної невизначеності автор спирався на наукове дослідження: Грубінко, А. В., & Мартинов, А. Ю. (2021). *Європейський Союз після Brexit: продовження історії*. Осадця, Ю. В..

4. Правові труднощі: вихід із правової системи ЄС, збереження чи скасування спільних норм.

5. Міжнародний контекст: взаємовідносини з ЄС, загрози для мирного врегулювання в Ірландії.

Для наочності знову використаємо табличний формат для структурної візуалізації багатofакторного аналізу (Табл. 5).

Таблиця 5.

Практичне застосування методології КАМ[™]: кейс-стаді Brexit*

Компонент	Функція в моделі	Фактичні дані	Застосування в моделі
Когнітивно-поведінкові аспекти (психологія)	Маніпуляції, страхи та когнітивні упередження.	Кампанія "Leave" використовувала стратегію "емоційної мобілізації", зокрема страх імміграції ² , що вплинуло на вибір громадян.	Емоційний вплив на виборців можна було прогнозувати за допомогою поведінкових моделей, що враховують роль страху та соціальної ідентичності.
Юридичні механізми (право)	Відсутність юридично чіткої процедури виходу з ЄС.	Велика Британія вперше застосовувала статтю 50 Лісабонського договору, що встановлює процедуру виходу держави-члена з ЄС, але не було чіткого юридичного алгоритму для виходу.	Юридичні експерти розробляли адаптивні механізми, зокрема "м'який Брекзит" (Soft Brexit), "жорсткий Брекзит" (Hard Brexit), "без угоди" (No-Deal Brexit), оцінюючи ризики для бізнесу та державних інституцій.
Соціальні механізми (соціологія)	Динаміка суспільної підтримки та протестів.	Соціальні опитування фіксували зміну громадської думки щодо Брекзиту. У 2016 р. 51,9% британців підтримали вихід із ЄС, але вже у 2019 р. опитування показували, що більшість громадян хотіли б залишитися.	Адаптивна політика реагування уряду повинна була враховувати цей фактор. Наприклад, уряд Терези Мей намагався запропонувати "м'який" Брекзит, що дозволив би зберегти тісні зв'язки з ЄС.
Економічні фактори (економічна теорія)	Вплив політичної невизначеності на фінансові ринки.	Фунт стерлінгів різко впав після референдуму, а економічне зростання уповільнилося через невизначеність ³ .	Економічні аналітики повинні були змодельювати різні сценарії впливу Брекзиту на фінансові ринки, що дозволяло бізнесу та уряду адаптуватися (наприклад, багато компаній перенесли штаб-квартири в ЄС).

Ідеологічно-нормативні засади (політична філософія)	Легітимність рішень та криза довіри.	Брекзит викликав конституційну кризу у Великій Британії, оскільки уряд діяв без урахування реального балансу інтересів суспільства.	Аналіз через призму соціального контракту показав, що відсутність узгодженого бачення виходу з ЄС серед еліт та громадян призводить до нестабільності.
Мережеві взаємодії та інформаційні потоки (кібернетика)	Роль дезінформації та цифрових технологій.	Аналітична компанія "Cambridge Analytica" використовувала дані соціальних мереж для мікротаргетингу ⁴ виборців, що вплинуло на хід референдуму.	Використання цифрової аналітики дозволяє моделювати поведінку виборців і прогнозувати ефективність політичних кампаній ⁵ .
Політичні стратегії та сценарне планування (методологія політичної науки)	Сценарне прогнозування.	Політологи використовували сценарне планування, моделюючи варіанти розвитку подій залежно від рішень уряду та ЄС.	Аналіз допомагав прогнозувати ризики (наприклад, збереження відкритого кордону між Ірландією та Північною Ірландією стало ключовим питанням переговорів).

*Складено автором.

Аналіз Brexit за допомогою запропонованої моделі показує, що його складність викликана взаємодією кількох основних факторів: соціальних, економічних, правових, психологічних та кібернетичних. Розроблена модель працює як ефективний аналітичний інструмент, який допомагає оцінювати складні політичні процеси, передбачати їх можливі наслідки та розробляти стратегії для зменшення ризиків.

Модель допомогла дослідити політичну невизначеність у кейсі Brexit завдяки:

1. Системному підходу до аналізу:
 - врахування взаємозв'язків між різними сферами (економіка, право, суспільство);
 - можливість відстежувати, як окремі фактори впливають один на одного;
 - цілісне бачення ситуації замість фрагментарного аналізу.

⁴ Мікротаргетинг – це стратегія маркетингу, яка поділяє аудиторію на дуже малі групи за певними характеристиками для доставки персоналізованої реклами тим користувачам, які найімовірніше відреагують на неї позитивно.

⁵ Парадоксальним проявом невизначеності є законне використання олівців для позначок у виборчих бюлетенях під час референдуму. Для українських «політтехнологів» така практика могла б видатися шоковою, оскільки вона ставить під сумнів саму необхідність складних виборчих технологій та, іронічно кажучи, виправданість їхніх значних гонорарів! Ця проста процедура, попри очевидний ризик фальсифікацій, демонструє, що навіть базові електоральні практики можуть бути джерелом непередбачуваності в політичному процесі.

2. Гнучкому інструментарію оцінювання:
 - поєднання кількісних та якісних методів аналізу;
 - можливість швидко адаптувати критерії оцінки до нових обставин;
 - здатність враховувати динамічні зміни ситуації.
3. Прогностичним можливостям:
 - розробка сценаріїв розвитку подій;
 - виявлення потенційних ризиків;
 - оцінка ймовірних наслідків різних рішень.
4. Практичній спрямованості:
 - формування чітких рекомендацій;
 - розробка конкретних стратегій дій;
 - можливість оперативного коригування планів.

Отже, модель дозволила структурувати складний політичний процес Brexit та краще зрозуміти взаємозв'язки між різними факторами невизначеності. Водночас для підтвердження валідності моделі та релевантності застосованого методологічного інструментарію необхідна подальша емпірична апробація та аналіз результатів практичного впровадження.

Модель має потенціал вийти за межі суто описового інструменту та слугувати методологічним підґрунтям для прогнозування кризових явищ, розробки сценаріїв розвитку подій та формування стратегій реагування на виклики. Завдяки міждисциплінарному характеру вона може бути екстрапольована на інші випадки політичної турбулентності, зокрема російсько-українську війну, стратегічну невизначеність у відносинах між РФ, КНР та США, міжнародні міграційні процеси тощо.

Теоретико-методологічні висновки та перспективи наукового пошуку.

Сучасні глобальні трансформації демонструють обмеженість традиційного категоріального апарату політичної науки щодо відображення динаміки політичних процесів. В умовах глобалізації та технологічної революції політична невизначеність стала іманентною характеристикою політичного простору, виступаючи не лише дестабілізуючим чинником, але й каталізатором інновацій та переосмислення усталених політичних практик.

Феномен політичної невизначеності створює не тільки виклики, а й стимулює модернізацію наукового інструментарію. Запропонована міждисциплінарна інтеграція методів соціології, економіки, психології та сучасних аналітичних технологій забезпечує більш комплексну фіксацію політичних процесів та валідну оцінку їхніх наслідків. Тож, актуалізується потреба в імплементації новітніх методологічних стратегій, зокрема прогностичних і сценарних моделей, що уможливають ефективне управління станами невизначеності.

Комплексна адаптивна модель політичної невизначеності (КАМ[™]), побудована на прикладі Brexit, демонструє, що політична невизначеність має двоїсту природу: вона може стимулювати інновації та зміцнення демократії або ж посилювати популізм і маніпуляції за відсутності ефективних механізмів урегулювання.

Релевантність методологічного підходу до аналізу політичної невизначеності визначається його спроможністю виявляти причинні фактори та формувати практичні механізми їх подолання в реальній політиці. Оцінка ефективності методології повинна включати не лише практичні результати, але й такі аспекти, як повнота аналізу, точність моделювання, обґрунтованість прогнозів і етичні норми тощо.

Дослідження політичної невизначеності має значний прикладний потенціал для розробки ефективних політичних стратегій, що підкреслює важливість подальших наукових досліджень у цій сфері. Зокрема, перспективними науковими напрямками, які потребують подальшого осмислення та емпіричної розробки, потрібно вважати:

- вивчення особливостей політичної невизначеності в різних типах політичних систем та режимів;
- дослідження впливу глобальних проблем, таких як міграція, парниковий ефект, вичерпність природних ресурсів, гео економічна конфронтація тощо на рівень політичної невизначеності;
- визначення ефективних механізмів та інструментів управління політичною невизначеністю на різних рівнях – державному, регіональному, міжнародному.
- розробка рекомендацій для політичних лідерів та організацій щодо прийняття рішень в умовах невизначеності.
- вивчення досвіду різних країн у сфері управління політичною невизначеністю та адаптація найкращих практик тощо.

Бібліографічні посилання

- Артемов, В. Ю., & Сингаївська, І. В. (2022). Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності. *Вчені записки Університету "КРОК"*, 1(65), 149–163.
- Букорос, Т. О. (2015). Невизначеність як фактор політичних змін. *Наукові праці: Політологія Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*, 260(248), 62–65.
- Вінничук, О. (2016). Політична невизначеність як складова розвитку українського суспільства. *Львівський політехнічний національний університет. Політичні науки*, 7–12.
- Гаврилов, М. І., & Зирін, Д. Г. (2013). Невизначеність як форма прояву реальності. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія*, 26(65), 370–376.
- Гантінгтон, С. (2020). *Політичний порядок у мінливих суспільствах*. Київ: Наш формат.
- Зеленько, Г. І. (2003). *Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України*. Київ: Критика.
- Кисельов, М. М. (2019). *Філософія у сучасному вітчизняному освітянському процесі: Філософські основи наукових досліджень*. Київ: Інтерсервіс.
- Кіссінджер, Г. (2017). *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті*. Київ: Наш формат.

- Корнієнко, В. О. (2024). *НАТО: еволюція, збройні сили, політика: Електронний підручник комбінованого (локального та мережного) використання*. [Електронний текст]. Вінниця: ВНТУ.
- Корнієнко, В. О., Денисюк, С. Г., & Шиян, А. А. (2009). *Моделювання процесів у політико-комунікативному просторі*. УНІВЕРСУМ-Вінниця.
- Кубальський, О. (2022). Наукові шляхи опанування невизначеністю в турбулентному суспільстві. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Філософія. Філософські перипетії"*, 67, 30–38.
- Ліпкан, В. А. (2022). Політичний зміст концепції стратегічної невизначеності: на прикладі Китаю. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 38, 58–64.
- Майборода, О. (2022). Політичний порядок у кризовому дискурсі (на прикладі транзитних суспільств). *Політичні дослідження*, 2(4), 7–25.
- Ратніков, В. (2023). Невизначеність як світовий феномен та його прояви в освіті. *Філософія освіти*, 29(1), 180–201.
- Староста, М., & Шурко, О. (2013). Методологія аналізу політичних ризиків в Україні. *Освіта регіону: український науковий журнал*, 4. https://social-science.uu.edu.ua/article/1182?utm_source=chatgpt.com
- Токовенко, О. С., & Третьяк, О. А. (2022). Оптимальна політологічна методологія: відповідь з позицій міждисциплінарного синтезу. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 5(1), 98–104.
- Фукуяма, Ф. (2019). *Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії* (Т. Цимбал, Р. Корнута, Пер.). Київ: Наш формат.
- Харченко, О. (2025). *Філософський аспект невизначеності*. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32bb7a3c-5d08-4dd5-93a6-2fb449e1a784/content>.
- Чекаючи на "сірого носорога": як Україні підготуватися до Трампа 2.0 (дискусивний протокол Клубу Відкритого Суспільства). (2025). <https://www.irf.ua/chekayuchy-na-sirogo-nosoroga-yak-ukrayiny-pidgotuvatysya-do-trampa-2-0-dyskursyvnyj-protokol-klubu-vidkryтого-suspilstva/>.
- Шайгородський, Ю. (2009). Міфологія як засіб моделювання політичної реальності. *Віче*, 15, 35–38.
- Ясинська, А. (2022). Поведінка виборців, що не визначилися в електоральних процесах в Україні та європейських країнах (2010–2019): монографія. *НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Яценко, О. В. (2025). *Невизначеність як підґрунтя політичної винятковості*. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/znanosv/znanosv2024/paper/viewFile/22089/18321> (дата звернення: 13.02.2025).
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40, 1203–1228.
- An, H., Chen, Y., Luo, D., & Zhang, T. (2016). Political uncertainty and corporate investment: Evidence from China. *Journal of Corporate Finance*, 36, 174–189.
- Azam, M., Khan, M. A., & Iqbal, N. (2012). Impact of political risk and uncertainty on FDI in South Asia. *Transition Studies Review*, 19(1), 59–77.

- Hoque, M. E., Akhter, T., & Yakob, N. A. (2018). Revisiting endogeneity among foreign direct investment, economic growth and stock market development: Moderating role of political instability. *Cogent Economics & Finance*, 6(1).
- Jensen, N. M., & Schmith, S. (2005). Market responses to politics. The rise of Lula and the decline of the Brazilian stock market. *Comparative Political Studies*, 38(10), 1245–1270.
- Liew, V. K.-S., & Rowland, R. (2016). The effect of Malaysia general election on stock market returns. *SpringerPlus*, 5(1), 1975.
- Mises, L. (1949). *Human Action: A Treatise on Economics*. New Haven: Yale University Press.
- Robinson, C. J., & Bangwayo-Skeete, R. (2017). Parliamentary elections and frontier stock markets: Evidence from stock market reaction to general elections in the Commonwealth Caribbean. *Global Business Review*, 18(5), 1077–1088.
- Taleb, N. (2007). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. <https://www.nytimes.com/2007/04/22/books/chapters/0422-1st-tale.html>
- Williams, K. (2017). Foreign direct investment, economic growth, and political instability. *Journal of Economic Development*, 42(2), 17–37.
- Wucker, M. (2017). *The Gray Rhino: How to Recognize and Act on the Obvious Dangers We Ignore*. St. Martin's Press.

References

- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40, 1203–1228.
- An, H., Chen, Y., Luo, D., & Zhang, T. (2016). Political uncertainty and corporate investment: Evidence from China. *Journal of Corporate Finance*, 36, 174–189.
- Artemov, V. Yu., & Syngayivska, I. V. (2022). Osoblyvosti protsesiv pryinyattia rishen v umovakh nevyznachenosti [Peculiarities of decision-making processes in conditions of uncertainty]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, 1(65), 149–163 [in Ukrainian].
- Azam, M., Khan, M. A., & Iqbal, N. (2012). Impact of political risk and uncertainty on FDI in South Asia. *Transition Studies Review*, 19(1), 59–77.
- Bukoros, T. O. (2015). Nevyznachenist yak faktor politychnykh zmin [It is not known what the factor of political changes is]. *Naukovi pratsi: Politolohiia Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly*, 260(248), 62–65 [in Ukrainian].
- Chekaiuchy na "siroho nosoroha": yak Ukraini pidhotuvatysia do Trampa 2.0 (dyskursyvnyi protokol Klubu Vidkrytoho Suspilstva)* [Waiting for the "gray rhinoceros": how Ukrainians are approaching Trump 2.0 (discursive protocol of the Open Society Club)]. (2025). <https://www.irf.ua/chekayuchy-na-sirogo-nosoroga-yak-ukrayiny-pidgotuvatysya-do-trampa-2-0-dyskursyvnyj-protokol-klubu-vidkrytogo-suspilstva/> [in Ukrainian].
- Fukuiama, F. (2019). *Politychnyi poriadok i politychnyi zanepad. Vid promyslovoi revoliutsii do hlobalizatsii demokratii* [Political order and political decline. From the industrial revolution to the globalization of democracy]. (T. Tsymbal, R. Kornuta, Per.). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Hantinhton, S. (2020). *Politychnyi poriadok u minlyvykh suspilstvakh* [Political order in past societies]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].

- Havrylov, M. I., & Zyrin, D. H. (2013). Nevyznachenist yak forma proiavu realnosti [It is not known what form reality takes]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Series: Philosophy. Culture. Politics. Sociology*, 26(65), 370–376 [in Ukrainian].
- Hoque, M. E., Akhter, T., & Yakob, N. A. (2018). Revisiting endogeneity among foreign direct investment, economic growth and stock market development: Moderating role of political instability. *Cogent Economics & Finance*, 6(1).
- Jensen, N. M., & Schmith, S. (2005). Market responses to politics. The rise of Lula and the decline of the Brazilian stock market. *Comparative Political Studies*, 38(10), 1245–1270.
- Kharchenko, O. (2025). *Filosofskyi aspekt nevyznachenosti* [The philosophical aspect of uncertainty]. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32bb7a3c-5d08-4dd5-93a6-2fb449e1a784/content> [in Ukrainian].
- Kissindzher, H. (2017). *Svitovyi poriadok. Rozdumy pro kharakter natsii v istorychnomu konteksti* [World order. Reflections on the character of the nation in historical context]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Korniienko, V. O. (2024). *NATO: evoliutsiia, zbroini syly, polityka: Elektronnyi pidruchnyk kombinovanoho (lokalnoho ta merezhnoho) vykorystannia* [NATO: evolution, weapons, politics: Electronic manual for combined (local and network) use]. [Elektronnyi tekst]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
- Korniienko, V. O., Denysiuk, S. H., & Shyian, A. A. (2009). *Modeliuvannia protsesiv u polityko-komunikatyvnomu prostori* [Modeling processes in the political-communicative space]. UNIVERSUM-Vinnytsia [in Ukrainian].
- Kubalskyi, O. (2022). Naukovi shliakhy opanuvannia nevyznachenistiu v turbulentnomu suspilstvi [Scientific ways to master uncertainty in a turbulent society]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii "Filosofia. Filosofski perypetii"*, 67, 30–38 [in Ukrainian].
- Kyselov, M. M. (2019). *Filosofiiia u suchasnomu vitchyznianomu osvitianskomu protsesi: Filosofski osnovy naukovykh doslidzhen* [Philosophy in the contemporary national enlightenment process: Philosophical foundations of scientific research]. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].
- Liew, V. K.-S., & Rowland, R. (2016). The effect of Malaysia general election on stock market returns. *SpringerPlus*, 5(1), 1975.
- Lipkan, V. A. (2022). Politychnyi zmist kontseptsii stratehichnoi nevyznachenosti: na prykladi Kytaiu [The political content of the concept of strategic uncertainty: on the example of China]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 38, 58–64 [in Ukrainian].
- Maiboroda, O. (2022). Politychnyi poriadok u kryzovomu dyskursi (na prykladi tranzytynykh suspilstv) [Political order in cross-discourse (on the example of transit societies)]. *Politychni doslidzhennia*, 2(4), 7–25 [in Ukrainian].
- Mises, L. (1949). *Human Action: A Treatise on Economics*. New Haven: Yale University Press.
- Ratnikov, V. (2023). Nevyznachenist yak svitovyi fenomen ta yoho proiavy v osviti. [It is not known what kind of world phenomenon it is and its manifestation in the light]. *Filosofiiia osvity*, 29(1), 180–201 [in Ukrainian].

- Robinson, C. J., & Bangwayo-Skeete, R. (2017). Parliamentary elections and frontier stock markets: Evidence from stock market reaction to general elections in the Commonwealth Caribbean. *Global Business Review*, 18(5), 1077–1088.
- Shaihorodskiy, Yu. (2009). Mifolohiia yak zasib modeliuvannia politychnoi realnosti [Mythology as a tool for modeling political reality]. *Viche*, 15, 35–38 [in Ukrainian].
- Starosta, M., & Shurko, O. (2013). Metodolohiia analizu politychnykh ryzykiv v Ukraini [Methodology of political risk analysis in Ukraine]. *Osvita rehionu: ukraïnskyi naukovyi zhurnal*, 4. https://social-science.uu.edu.ua/article/1182?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
- Taleb, N. (2007). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. <https://www.nytimes.com/2007/04/22/books/chapters/0422-1st-tale.html>
- Tokovenko, O. S., & Tretiak, O. A. (2022). Optymalna politolohichna metodolohiia: vidpovid z pozytsii mizhdystsyplinarnoho syntezu [Optimal political science methodology: a view from the position of interdisciplinary synthesis]. *Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsial'nykh i politychnykh naukakh*, 5(1), 98–104 [in Ukrainian].
- Vynnychuk, O. (2016). Politychna nevyznachenist yak skladova rozvytku ukraïnskoho suspilstva [Political uncertainty as a factor in the development of Ukrainian society]. *Lvivskyi politekhnichnyi natsionalnyi universytet. Politychni nauky*, 7–12 [in Ukrainian].
- Williams, K. (2017). Foreign direct investment, economic growth, and political instability. *Journal of Economic Development*, 42(2), 17–37.
- Wucker, M. (2017). *The Gray Rhino: How to Recognize and Act on the Obvious Dangers We Ignore*. *St. Martin's Press*.
- Yasynska, A. (2022). Povedinka vybortsiv, shcho ne vyznachylisia v elektoralnykh protsesakh v Ukraini ta yevropeïskykh krainakh (2010–2019): monohrafiia [The behavior of voters, which did not stand out in the electoral processes in Ukraine and European countries (2010–2019): monograph]. *NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa. Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* [in Ukrainian].
- Yatsenko, O. V. (2025). *Nevyznachenist yak pidhrunttia politychnoi vyniatkovosti* [It is unclear how the political situation will develop]. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/znanosv/znanosv2024/paper/viewFile/22089/18321> [in Ukrainian].
- Zelenko, H. I. (2003). *Navzdohinna modernizatsiia: dosvid Polshchi ta Ukrainy* [Future modernization: the experience of Poland and Ukraine]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].